

החלל? צריכים לפתח יוזמות חדשות. גם אם לא ישנו את המצב מעיקרו. כל דבר יכול לעזור. כדי לשמור על תדמית של מומנטום.

מבחינה מצרית, זה היה ערכו האמיתי של ביקור נבון. הביקור היה אירוע. הוא שפך אור חיובי על תהליך השלום. האיש היה פומפאטי. הוא עזר להעביר את הודש אוקטובר '80. עכשיו יש למצוא משהו להודש נובמבר, דצמבר, ינואר.

יש בכך הסבר נוסף לרוחב-ליבו של אליסאדא. אמר אחד הישראלים שעסקו בהכנות המעשיות לביקור: בעבר היינו צריכים לבקש משהו. והיו אומרים לנו לחכות קצת. עד שהנשיא ישמע ויחליט. הפעם קבע הנשיא מראש: תנו להם כל מה שיבקשו. אפילו פקידים נמוכים החליטו על דעת עצמם.

הישראלים ביקשו מטוס הרקולס, נוסף על מטוס הנשיא המצרי, כדי להביא את הפמליה מלוכסור לאבוסימבל, השוכנת ליד הגבול הסודאני (ושבה אין מטוס חילהאוויר הישראלי שהיה צמוד לפמליה. יכול לנחות. בגלל קוצר המסלול). הדבר ניתן מיד. וכך הרבה דברים קטנים אחרים, נוסף על אלפי השוטרים שאיבטחו את מסלולי הנסיעה כמה פעמים ביום.

בערב, בכיכר-השיחור בלב קאהיר, נכנסו לשיחה עם כמה מן השוטרים האלה. הם דיברו בחופשיות. פלאח עני, בגלביה אופיינית, עמד בקירבת-מקום והקשיב. הכי נסנו אותו למעגל השיחה, ואז נתברר כי גם הוא שוטר — בלש שהובא מעיר-שדה.

נורמליזציה עם נשמה

מה מאנשי הפמליה עברו את מצריים כשהם מחפשים בכל מקום סימנים לכך שהשלום עומד ארוטרו להתמטט, ואם לא עכשיו — מחר. בוודאי אחרי שמצריים תקבל בחובה את כל חצי-האי סיני. למה שימשיכו אז בשלום.

אלו דיברו עם מצרים, היתה תפיסתם מתרחבת במיקצת. השלום היכה שורשים בה עמוקים, עד כי אי-אפשר לעקור אותו, אלא אם כן יתרחש מאורע בעל עוצמה קוסמית. סתם הילופי-שייטון במצריים לא ישנו את המצב.

כי השלום אינו נובע מאהבה לישראל. הוא נובע מגעגועים עמוקים לשלוה ולשיקום. לסיום סיוט המלחמה. המלחמה זרה לנשמה המצרית. מאז ימי קדם ועד היום. אין המצרים מעלים אף על דעתם מלחמה חדשה — אלא אם כן יתרחשו דברים שלא יותרו להם ברירה.

השלום קיים ויציב. לא כן הנורמליזציה. אין גבול תחתון — יחסים דיפלומטיים, חילופי שגרירים, מגעים קורקטיים. אך אין גבול עליון. הנורמליזציה היא כלי. מה שיישפך לתוך הכלי הזה תהיו ברצונם של העמים, האנשים.

המצרים אינם רואים כל סיבה לשפוך לתוכו יותר, כאשר ישראל כועסת בהם, סוטרת על לחייהם ומכה אותם מדי יום. חוקירו-שלים, חוקי-הגולן המאיים, ההתנחלויות גירוש ראשייה-ערים, מעשייה-היכוני השונים בגדה וברצועה. ההתקפית בלבנון. ההצהרות השחצניות — כל אלה הן דקירות יומיומיות בליבה של מצרים.

האם יש לינקג' בודאי שיש. יש לינקג' בין גוף ונפש. כשצובטים את הגוף, הנפש אינה יכולה לחוש אהבה.

יש שלום בין גרמניה וצרפת. יש שלום בין ארצות-הברית וברית-המועצות. יש שלום בין הודו ופאקיסטאן. יש ויהיה שלום בין ישראל ומצריים. אך טיב השלום, רוחו, אישיותו — אלה תלויים במעשייה של שתי הממשלות ושני העמים. כל מה שמתן אל-סאדאת לבנון היה בגדר מתנה. טיסה שבועית נוספת של אל על לקאהיר, השינויים בסידורי הגבול, חילופייה-מישלחות, וכו' — המצרי נתן זאת מבלי לקבל דבר. היתה זאת מיתווה של הכנסת-אורחים ושל יחס חיובי אישי כלפי נבון.

כדי שתהיה נורמליזציה אמיתית, עם נשמה, צריך משהו עמוק מאוד להשתנות בישראל.

דגל פלסטיני אחד

זו אנשי-הסירוב בישראל עומדים אנשי-הסירוב במצריים. עיתונה של מפלגת-האופוזיציה הרשמית, השמאלית, קרא להנפת דגלים פלסטיניים, כדי למחות על ביקור הנשיא. אף דגל אחד לא נראה.

מילד אחד. על ביתו של בכיר "האחד המתקדם" הפרוקומוניסטי, הקיים בשולי החוק, מלבד קפה גרופי בכיכר טלעת-אל-חרב, תלוי דגל פלסטיני ענקי. לידו כמה סיסמות-בד: "לא לביקור נבון", "לא לציונות ולישראל", "לא למגעים עם מרצחי עמנו פלסטיני ובגולן".

העובדים-יושבים אינם שמים לב. זוהי צעקה נגד הרוח. אני שם לב, מכיוון שאני מכיר את האנשים. פגשתי אותם במשך שנים, לפני יוזמתו של אליסאדאת — בתדיר בת-ימלון, בכינוסים, אצל ידידים משותפים. הם נפגשו עימי, האויב הישראלי, תוך סיכון אישי רב. הם היו חלוצי השלום.

הם אנשים מצויינים הראויים להערכה: חאלד מוחיי-אל-דין, מוחמד סיד-אחמד, ריפעת סעיד ועוד. אנשים הגונים, נבונים, לפעמים מבריקים. מה קרה להם? איך הם יכולים לתלות סיסמות כאלה?

הפוליטיקה מלאה פאראדוקסים, והוא אחד מהם. "כשהיה מסוכן להיות בעד השלום. הם היו בעד השלום", אמר לי ידיד, שהוא גם ידיד של אנשים אלה. "הם היו מוכנים לסבל וסבלו. עכשיו, כשיש תהליך של שלום, הם מתנגדים, וסובלים שוב". מדוע הם מתנגדים? ביגלל המחבלים של קמפדייוויד. אך גם ביגלל התנגדות ברית-המועצות ובגלל שינאתם לאל-סאדאת.

יש להם הד בחוגי האינטליגנציה, המתנגדת לניתוק מצריים מן העולם הערבי. הרבה מצרים איבדו את תלהבותם של שלום, ביגלל מדיניותו של בגין, וגם מפני שהשלום לא הביא הטבה כלכלית למצריים, אך איש אינו חולם על ביטול המצריים: כפי שסיכמ זאת באוזני אחד האנשים הכבירים ביותר במצריים: "מהו האטרנטוביכה? אין אטרנטוביכה! הכד מבינים זאת. איש אינו רוצה לחזור למדינה. לכן אין ברירה אלא לחכות, עד שהמצב ישתנה."

הוא התכוון לאמר: עד אשר ישתנה המצב בישראל. על רקע זה היה נאומו של מוצטפה ח'ליל, בתשובה על נאומו של נבון במרכז מפלגת-השילטון ("האחד הלאומי הדמוקרטי") מאלף ביותר, גם הוא שורר בשידור חי, ח'ליל, ראש-הממשלה לשעבר וכיום ראש הוועדה המדינית של המפלגה, עסוק בכתיבת ספר על השלום. מכאן בקיאנותו המדהימה בענייני ישראל וההיסטוריה היהודית. הוא דיבר כשעה בלי נייר, כשהוא מגולל באוזני העם המצרי את עיקרי ההיסטוריה היהודית.

זה היה נאום קשה. אמרו אנשי הפמליה, כאשר יצאו מן האולם. ופניהם מודאגות. מדוע? מפני שדיבר על הפלסטינים.

למעשה היתה זאת מלאכת-מהשבת של הסברה מתונה. לגבי הנוכחות ההיסטוריות של היהודים על ארץ-ישראל נקט בעמדה הסבירה היחידה. האפשרית בדי-ויש בין העמים: לכן נדמה שיש לכם זכויות, לאחרים נדמה שיש להם זכויות. אי-אפשר להסכים על כך. לכן — הנה תעלם מעניין זה.

כפעם הראשונה דיבר מנהיג ערבי בכיר באוזני בני עמו על הציונות. לא כעל תנועה זעזעית, פאשיסטית, חזית-שתי-עם. אלא כעל "תנועה לאומית מדינית" — הגדרה חגיגית מעיקרה.

כי רק עם הערבים גם לתנועתם שלהם. התנועה הלאומית ("קומייה"). הוא הזכיר את זאב ד'בוטינסקי וחיים ויצמן. ומה הם ייצגו.

הנשיא ורעייתו במוזיאון המצרי בלב קאהיר

אחרי-כך הרחיב את הדיבור על העניין הפלסטיני והביע בצורה הוגנת, בלתי תוקפנית, את הדיעה המקובלת על העולם הערבי כולו. חליל דיבר, כמובן, אל עמו. אך בניגוד למנהיגי ישראל, בקואליציה ובאופוזיציה, המדברים אל עמם בלשון ניצית גם כאשר נטיות יוניות בליבם, הוא דיבר בשפה מתונה. אף במילה אחת. אלא גם מבחינה עניינית העבר המצרי העתיק משפיע על לא ייתכן במצריים.

מוסא, חופיק, ענדאללה

איי-אפשר להמיר את סאדאת מבלי להכיר את רעמסס 27. ביקור במצריים העלית, אצל פילאי אלי-אוקסור (לוקסור), כארנאך, עמק-המלכים, קבר תות-אנראמון, מיקדשי אבוסימבל — דינו כדיון ביקור במוסד יד ושם בירושלים, לא רק מבחינה טיכסית, אלא גם מבחינה עניינית העבר המצרי העתיק משפיע על התודעה המצרית של היום כמו זכר השואה על התודעה הישראלית — אם כי בצורה שונה לגמרי, כמובן.

רגע פיקנטי ליד סכר אסואן. עומדים לרגלי הסכר הענקי. דגלים ישראליים מתנופפים. הנשיא בא. מה הדי אומר על כך ניקיטה כרושצ'וב המנוח, שהודח מתפקידו — בין השאר — מפני שביזבז יותר מדי כסף סובייטי על סכר מיצרי זה? מבחינתו, הרגני המרגש ביותר היה דווקא בעת הטכס השיגורתי ביותר: הנחת הדי על קבר החייל האלמוני.

חיילים מצריים נושאים את הוד הענקי, ועליו כתובת פשוטה: יצחק נבון. הנשיא עומד דום. חייל מצרי משמיע בחוצצרה את הצלילים הנוגעים-ללב של האשכבה. גל-ישראלי מתנופף בין שלושה דגלי הכוחות המזוינים המצריים. מעל לקבר מתנשאת אנדרטה ענקית, המורכבת משלושה לוחות-בטון, ועליהם, בכתב-בטון מסוגנן, שמותיהם של הרבה חיילים מצריים שניספו במערכות — מוסא, חופיק, ענדאללה, אחמד.

אנחנו הרגנו אותם, והם הרגו את חברינו. טכס שיגרתי מאוד. אך הוא אומר בפשטות עילאית במה אנחנו עוסקים. אנחנו מתייחסים כיום אל השלום כאל דבר מובן מאליו. אבל השלום אינו מובן מאליו. במשך שנים רבות לא היה קיים, וכל אם בשתי הארצות היתה נאלצת לחשוש בכל רגע מפני האסון הנורא מכל.

תרועת-החוצצרה הנוגה הסתיימה. נשיא ישראל פונה אחורה וצועד לעבר המסך שלו. הדגלים מוספים להתנופף. בעיניו אין זה עדיין טכס שיגרתי.

בשבו הבא יזווח אורי אבנרי על שיחותיו עם אישים מצויים מרכזיים ועל המונת-המצב בקאהיר לגבי מילחמת עיראק-איראן. ימנדה של מצויים בעולם הערבי והבעיות הפנימיות של מצריים, המשפיעות על תהליך השלום.

בשבו הבא יזווח אורי אבנרי על שיחותיו עם אישים מצויים מרכזיים ועל המונת-המצב בקאהיר לגבי מילחמת עיראק-איראן. ימנדה של מצויים בעולם הערבי והבעיות הפנימיות של מצריים, המשפיעות על תהליך השלום.